

"עם בונה צבא בונה עם"

מערך שיעור

מידע למורים

<p>בשיעור זה נדון בתרומתו של צה"ל לבניית החברה הישראלית. השיעור יעסוק במטרה ובהגדרה הביטחונית של צה"ל כמגן על מדינת ישראל. נוסף על כך, נחקר מדוע קיבל על עצמו צה"ל תפקידים של החברה האזרחית בבניית מדינת ישראל, וכיצד יישם זאת. השיעור יהיה מבוסס על פריטי מקור מהספרייה הלאומית נוסף על קטעי קריאה וסרטונים. שיעור זה מתאים לנושאים בתחומי הדעת מולדת, חברה ואזרחות.</p>	<p>תיאור קצר של השיעור</p>
<p>כיתות ה'–ו' מולדת חברה ואזרחות: ביחד ולחוד, חובות וזכויות. תרבות ישראל ומורשתו: האחדות הלאומית, חלוציות כמחויבות לאומית, עצמאות כמחויבות נושא שנתי: 70 שנה למדינה</p>	<p>קהל יעד ונושא בתכנית הלימודים</p>
<p>קריקטורה בעקבות מבצע יונתן, "מעריב", 1976 חיילי צה"ל עם עולים במסיבת חנוכה חרוש! גרש שממה במחרשה "חנוך אחיד- צבא אחד- עם מאוחד"</p>	<p>פריטי מקור שהשיעור מתבסס עליהם</p>
<p>1-2 שיעורים</p>	<p>אורך הפעילות</p>
<p>וידאופדיה: מבצע יונתן, יוטיוב סרטון להקת הנח"ל, יוטיוב התפקיד החברתי של צה"ל, אפרים לפיד, "מערכות" 456, 2014 ייעוד וייחוד צה"ל, אתר צה"ל צבא ומדינה, דוד בן גוריון, "מערכות" 279, 1981</p>	<p>חומר רקע למורה</p>
<p>מקור ומחשב להצגת קטעי מקור וסרטונים אופציונלי: הדפסת שני הציטוטים הבאים. הקטעים מתאימים לתלמידים ברמה גבוהה. 1. "ייעדו הראשוני של צה"ל הוא ביטחון המדינה, אך אין זה תפקידו היחיד. על הצבא לשמש גם מרכז חינוך חלוצי לנוער</p>	<p>ציוד והכנות מוקדמות</p>

בישראל, יליד הארץ והעולה. על הצבא לחנך דור חלוצי, בריא בגוף וברוח, נועז ונאמן, שיאחה קרעי השבטים והגלויות ויכשר למילוי ייעודיה ההיסטוריים של מדינת ישראל מתוך הגשמה עצמית כבונה המולדת ומיישב שממותיה... בשנת השירות הראשונה יקנה הצבא לכל טירון שאינו יודע עברית ולא קיבל חינוך יהודי וכללי – מינימום של ידיעת הלשון, ההסטוריה העברית, הגאוגרפיה הארצישראלית, מעמדו של העם היהודי בגולה, תולדות ההתיישבות והקמת המדינה, וייטע בליבו אהבת ישראל ונאמנות למדינה וייעודיה: קיבוץ גליות, יישוב הארץ ובניינה, עזרה הדדית ואחוזה אנושית" (דוד בן גוריון, צבא ובטחון, 1955).

2. היאחזות נח"ל היא יישוב שהוקם באזור שבשליטת מדינת ישראל באמצעות חיילים המשרתים בחיל הנח"ל ועל-פי החלטה של ממשלת ישראל. פעילות זו, של קידום ההתיישבות היהודית ברחבי ארץ ישראל, הייתה בעבר בין תפקידיו העיקריים של הנח"ל. ההיאחזות הייתה למעשה שילוב של יחידה צבאית ויישוב אזרחי המתפרנס בעיקר מחקלאות ומנהל חיי קהילה כבסיס ליישוב עתידי. על פי עיקרון זה, החיילים והחיילות עובדים בהיאחזות ושומרים עליה עד שמחליטה המדינה על הקמת יישוב אזרחי במקומה. שיטה זו שירתה משימות יישוב לאומיות, בשטחים בהם האוכלוסייה היהודית דלילה ואשר נחשבו ליעד התיישבות מועדף (בעיקר בנגב, בגליל. הניסיון הראשון ליישב חיילים בנקודת קבע נעשה בקיבוץ ניר אליהו ב- 27 ביולי 1950. (מתוך אתר "הנח"ל")

מהלך השיעור

תיאור הפעילות	מהלך ההוראה ואורך משוער
<p>נרשום על הלוח את המשפט הבא: "עם בונה צבא בונה עם". זה אחד המשפטים המפורסמים שרווחים בצה"ל, שטבע האלוף (במיל') אלעזר שטרן. נשאל את התלמידים על חלקו הראשון של המשפט: מה כוונת המשפט "עם בונה צבא"? לאחר מכן, נדגיש כי החלק הראשון של המשפט מכוון לגיוס חובה, כפי שמעוגן בחוק הישראלי בחוק שירות הביטחון, שהועבר כבר בשנת 1949, ולפיו חלה חובת גיוס על כל אזרחי המדינה. אמנם הוחרגו מהחוק סוגי אוכלוסיות שונות, אך בעיקרו הוא נתפס כהסכמה כלל-חברתית. לעומת זאת, החלק השני של המשפט מעורפל ודורש בירור. מדוע וכיצד צבא צריך לבנות עם?</p>	<p>פתיחה לשיעור ושאלת מוקד</p>
<p>נתחיל את השיעור בניתוח משותף של פריט המקור "קריקטורה בעקבות מבצע יונתן". נקרין על הלוח את הקריקטורה. נשאל את התלמידים:</p> <ul style="list-style-type: none"> קריקטורה זו אוירה מיד לאחר מבצע יונתן. מי שמע על מבצע זה ויכול לשתף אותנו בפרטים על אודותיו? לאחר מכן נשלים את הפרטים על מבצע זה באמצעות הקרנת סרטון קצר על המבצע. מבצע יונתן התרחש ב-1976, לאחר שמטוס צרפתי שעשה את דרכו מישראל לצרפת נחטף והונחת באוגנדה. לאחר כמה ימים שבהם הוחזקו הנוסעים כבני ערובה, הצליחו לוחמי סיירת מטכ"ל בשיתוף יחידות נוספות לפרוץ אל מבנה הטרמינל שבו הוחזקו החטופים ולשחרר כמעט את כולם. המבצע נחל הצלחה מדהימה והתפרסם בכל העולם. המבצע נקרא על שם סרן יונתן (יוני) נתניהו, מפקד סיירת מטכ"ל, שנהרג במבצע זה. נסו לפענח את הפרטים בקריקטורה: מה משמעותם? מדוע הידיים של הדמות הצבאית ארוכות? לדעתכם, מה מביע מגן הדוד שמשולב עם לב? <p>נסכם ונאמר כי מבצע יונתן הוא דוגמה להגנה שצה"ל מספק לתושבי מדינת ישראל לאורך שנותיה, אפילו במרחק של 4,000 קילומטרים</p>	<p>צה"ל כגוף הביטחון של מדינת ישראל</p>

<p>מגבולות המדינה.</p> <p>התחייבות להגנת המדינה מופיעה בפיסקה הראשונה של מסמך רוח צה"ל (המסמך שמגדיר את עקרונותיו ומוסריותו). נקרא לתלמיד להקריא את הקטע הבא:</p> <p><i>"צבא ההגנה לישראל הוא צבאה של מדינת ישראל [...] מטרת צה"ל היא להגן על קיומה של מדינת ישראל ועל עצמאותה, ולסכל מאמצי אויב לשבש את אורח החיים התקין בה. חיילי צה"ל מחויבים להילחם, להקדיש את כל כוחותיהם, ואף לחרף את נפשם להגנת מדינת ישראל, אזרחיה ותושביה [...]"</i></p> <p>נשאל את התלמידים, מה ניתן ללמוד מהמסמך ומהיכרות עם מבצע יונתן על תפקידו של צה"ל במדינת ישראל?</p> <p>נבנה טבלה בת ארבע עמודות עבור ארבעת תפקידי צה"ל כפי שיעלו בשיעור. בהמשך השיעור נצרף גם את התפקידים החברתיים של הצבא.</p> <p>נרשום את תפקידו של צה"ל, כפי שעולה מתשובות התלמידים, בעמודה הראשונה שבטבלה.</p>	
<p>נקרין סרטון קצר של להקת חיל הים ונשאל, מדוע גוף שמטרתו ביטחונית מקצה חיילים שיופיעו בלהקה?</p> <p>נאסוף תשובות מתלמידים, ונרשום תשובות שבהמשך עשויות להתאים לתחומים האזרחיים שבהם צה"ל פעל ופועל בחברה הישראלית.</p> <p>נחלק שלושה קטעי מקור שעוסקים בתחומים שבהם פעל צה"ל בחברה הישראלית. העבודה תהיה בזוגות, וכל זוג יקבל קטע מקור אחד. את הפריטים נדפיס לפני השיעור או נפנה את התלמידים לפתוח את הקישורים:</p> <p>1. קליטת עלייה</p> <p>חיילי צה"ל עם עולים במסיבת חנוכה</p> <p>2. חינוך</p> <p>כרזת "חנוך אחיד- צבא אחד- עם מאוחד"</p> <p>לתלמידים ברמה גבוהה, ניתן להוסיף לכרזה זו את קטע המקור</p>	<p>צה"ל עוסק גם בנושאים שאינם ביטחוניים: קליטת עלייה, חינוך והתיישבות</p>

<p>של דוד בן גוריון, על מטרות חינוך הנוער של צה"ל (ראו הכנות לשיעור)</p> <p>3. התיישבות</p> <p><u>כרזה: חרוש! - גרש שממה במחרשה</u></p> <p>לתלמידים ברמה גבוהה, ניתן להוסיף רקע על היאחזויות הנח"ל והעיסוק בצה"ל בהתיישבות, מאתר הנח"ל (ראו הכנות לשיעור).</p> <p>לאחר שנחלק את הקטעים, נרשום על הלוח שאלות שעליהם יצטרכו הזוגות לענות במחברותיהם:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. אפיינו את קטע המקור. מהו? מהיכן נלקח? מתי? מי המחבר/הצלם שלו? 2. מהו התחום האזרחי (כלומר, לא ביטחון) שבו פעל צה"ל, על פי קטע המקור? 3. לדעתכם, מדוע היה צריך הצבא לקבל על עצמו פעילות בתחום זה? נסו להסביר את הרקע ההיסטורי בעזרת חיפוש באינטרנט, או באמצעות קטעי המקור של בן גוריון ומידע מאתר הנח"ל. 	
<p>נבקש משלושה נציגים להציג את קטע המקור שלהם ולענות על השאלות שנכתבו על הלוח.</p> <p>נסכם את התחומים (ביטחון כפי שהוצג בשני קטעי המקור הראשונים, מבצע יונתן ומסמך רוח צה"ל, ולאחר מכן גם בתחומים האזרחיים של קליטת עלייה, חינוך והתיישבות) בטבלה על פי השאלות שהוצגו לתלמידים (למעשה כבר רשמנו את תפקידו הביטחוני של הצבא, ולכן נמלא כעת שלוש עמודות נוספות בתפקידים החברתיים). בשאלה 3, נעזור לתלמידים לגבש תשובה היסטורית.</p> <p>מידע למורה: ניתן לומר כי צה"ל היה גוף מרכזי וחזק בשנים הראשונות לקום המדינה. כאשר מדינת ישראל קיבלה על עצמה משימות גדולות ומסובכות כמו הבאת עולים וקליטתם או הקמת יישובים באזורי הספר כדי לחזק את גבולותיה של המדינה הצעירה, נזקקו בן גוריון וממשלתו לגוף חזק ויציב ששולטת בו היררכיה. לצבא, כגוף שכזה, לא היה פשוט לעסוק במשימות אזרחיות</p>	<p>הצגת מקור הכיתה</p> <p>קטעי בפני</p>

<p>וחברתיות, אך מפקדי הצבא הבינו כי עוצמתו של צה"ל נובעת מקבלתו בכל חלקי העם, ולכן הוא גם נתרם מביצוע משימות אזרחיות. אחת הדוגמאות הבולטות להיות צה"ל צבא העם היא גיוס חובה לבנות. בשונה מכל צבאות העולם (מלבד צפון קוריאה), גם בנות בישראל מחויבות בגיוס לצבא. בעבר גויסו הבנות כדי לסייע בעיקר בתחומים האזרחיים של חינוך והתיישבות, ואולם כיום בנות משרתות גם כלוחמות לצד בנים.</p>	
<p>במשימת הסיכום של השיעור נבקש מהתלמידים למלא משימת כתיבה שבה הם יכתבו מכתב אל הרמטכ"ל. במכתב עליהם להציע משימה שלדעתם, הצבא צריך לבצע בחברה הישראלית. נבקש מהתלמידים לפרט מדוע המשימה הזאת חשובה לחברה הישראלית, ולמה צה"ל הוא הגוף שאמור להיות אחראי לכך. לאחר מכן, נבקש משני תלמידים להקריא את מכתבם.</p>	<p>משימת כתיבה</p>
<p>נסכם ונאמר כי במהלך השנים השתנו המטרות החברתיות והאזרחיות של הצבא, אבל עד היום צה"ל מצליח בפרויקטים חברתיים רבים בתחומי החינוך והקליטה. לדוגמה, צה"ל נוחל הצלחה רבה בפרויקט בשם "נערי רפול", שהוקם בשנות ה-80, ובו מסלול מיוחד לשילוב חיילים צעירים משכבות סוציו-אקונומיות נמוכות ביחידות צה"ל השונות. בחברה הישראלית, גיוס משמעותי נחשב למדד חשוב בהשתלבות בחברה הישראלית, ומקומם של נערים אלו מקבל תפנית חשובה כאשר הם מסיימים שירות משמעותי בצה"ל. ניתן לומר כי מרכזיותו של הצבא במדינת ישראל הייתה לא רק בשמירה על הביטחון הפיזי של אזרחי המדינה אלא גם במעורבותו בחיים האזרחיים. בצה"ל הבינו את משמעות הביטוי "צבא העם" בשני אופנים, כפי שמתבטא במשפט שהזכרנו בראשית השיעור: "עם בונה צבא בונה עם". משמע, כוחו של צה"ל נובעת מחוק הגיוס שחל על כל החברה (שכאמור, מוחרגים ממנו מגזרים שונים) ולהפך, צה"ל תורם לחברה האזרחית לא רק בהגנה עליה ובשמירה על ביטחונה, אלא גם במשימות חברתיות.</p>	<p>סיכום השיעור</p>